

В.І. Гнєзділова, В.І. Буняк, О.С. Неспляк, Л.Й. Маховська

ДВНЗ "Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника"

вул. Галицька, 201, м. Івано-Франківськ, 76002 Україна

e-mail: victoria1975@bigmir.net

<https://doi.org/10.53904/1682-2374/2019-21/57>

ОСЕРЕДКИ РІДКІСНИХ ВИДІВ В ЛУЧНО-ПАСОВИЩНИХ ТА ЛІСОВИХ ОСЕЛИЩАХ ГОРИ ГВІЗД (СКИБОВІ ГОРГАНИ)

Ценопопуляція, рідкісний вид, лучні схили, онтогенез, цвітіння, плодоношення

ОСЕРЕДКИ РІДКІСНИХ ВИДІВ В ЛУЧНО-ПАСОВИЩНИХ ТА ЛІСОВИХ ОСЕЛИЩАХ ГОРИ ГВІЗД (СКИБОВІ ГОРГАНИ). В.І. Гнєзділова, В.І. Буняк, О.С. Неспляк, Л.Й. Маховська. – В статті подано характеристику ценопопуляцій рідкісних видів: *Colchicum autumnale* L., *Gladiolus imbricatus* L., *Dactylorhiza majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes, *D. sambucina* (L.) Soo, *Platanthera bifolia* (L.) Rich., *Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br., *Listera ovata* (L.) R. Br., які зростають на лучних схилах гори Гвізд – на межі Богородчанського та Надвірнянського районів Івано-Франківської області.

СОСРЕДОТОЧЕНИЕ РЕДКИХ ВИДОВ В ЛУГОВО-ПАСТБИЩНЫХ И ЛЕСНЫХ ПРИРОДНЫХ МЕСТАХ ОБИТАНИЯ ГОРЫ ГВИЗД (СКИБОВЫЕ ГОРГАНЫ). В.И. Гнездилова, В.И. Буняк, О.С. Неспляк, Л.И. Маховская. – В статье представлена характеристика ценопопуляций редких видов: *Colchicum autumnale* L., *Gladiolus imbricatus* L., *Dactylorhiza majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes, *D. sambucina* (L.) Soo, *Platanthera bifolia* (L.) Rich., *Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br., *Listera ovata* (L.) R. Br., которые растут на луговых склонах горы Гвизд – на границе Богородчанского и Надворнянского районов Ивано-Франковской области.

FOCUSES OF RARE SPECIES OF PLANTS IN MEADOW-GRAZING AND FOREST HABITATS OF THE MOUNTAIN GVIZD (SKYBOVI GORGANY). V.I. Gniezdlilova, V.I. Bunjak, O.S. Nespliak, L.Yo. Makhovska. – The article describes the characteristic of ceno-populations of rare species: *Colchicum autumnale* L., *Gladiolus imbricatus* L., *Dactylorhiza majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes, *D. sambucina* (L.) Soo, *Platanthera bifolia* (L.) Rich., *Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br., *Listera ovata* (L.) R. Br., that grow on the meadow slopes of the mountain Gvizd – on the border of Bogorodchansky and Nadvirnyansky districts of Ivano-Frankivsk region.

Гора Гвізд знаходиться на лівому березі р. Бистриця Надвірнянська в Івано-Франківській області. Це лучний та лісовий гірські масиви у межах схилу південно-східної експозиції із крутизною 15–30°. У флористичному аспекті лучні фітоценози Надвірнянського передгір'я фактично не досліджені, про що свідчить відсутність інформації у літературних джерелах. Детальний аналіз флори цієї місцевості дозволить оцінити господарську цінність, ступінь антропогенного впливу, можливості практичного використання, охорону рослинних угруповань та ін.

Мета нашої роботи полягала у вивченні ценопопуляцій рідкісних видів у флорі гори Гвізд.

Збір матеріалу здійснювали маршрутним методом протягом вегетаційного періоду 2017–2018 років. Рослини визначали за "Визначником рослин Українських Карпат" (Визначник ..., 1977), фенологічні фази розвитку – згідно з загальноприйнятими методиками (Григора, Соломаха, 2000; Геоботаніка ..., 2018).

До проведення досліджень нас спонукало те, що вивчаючи літній аспект флори гори Гвізд, ми звернули увагу на зростання серед злаково-бобово-різнотравних асоціацій окремих ценопопуляцій рідкісних видів з родин Orchidaceae, Iridaceae, Colchicaceae. Це такі види: *Colchicum autumnale* L., *Gladiolus imbricatus* L., *Dactylorhiza majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes, *D. sambucina* (L.) Soo, *Platanthera bifolia* (L.) Rich., *Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br., *Listera ovata* (L.) R. Br.

Зростають вони по всьому лучному схилу окремими плямами, компактно-дифузного типу розміщення. За кількістю особин у кожній ценопопуляції переважає *Platanthera bifolia* (по 8–15–28 особин). Проведені фенологічні спостереження показали, що вегетація цього виду в умовах гори Гвізд починається в другій декаді квітня, масові сходи і розгортання листків – 28–30 квітня, квіткова стрілка розвивається в межах 10–15 травня, бутонізація відбувається в третій декаді травня. Початок цвітіння ми спостерігали на початку червня, воно тривало до кінця цього місяця. Насіння дозріває і висипається з плодів у серпні. Молоді кореневі бульби починають закладатися навесні, одночасно із розвитком та розгортанням листків. Відмирання надземної частини рослини відбувається у жовтні, залежно від погодно-кліматичних умов низькогірних Скибових Горган.

Друге місце за кількістю особин відмічено у *Gymnadenia conopsea*, що зростає по 4–6 особин разом. Фенофази розвитку даного виду співпадають з онтогенезом *Platanthera bifolia*. Але період цвітіння триває до середини липня, а плодоношення спостерігається у серпні–жовтні.

Особини *Dactylorhiza majalis* зустрічаються значно рідше, не у всіх угрупованнях. Цвітіння виду починається на початку травня і триває до кінця місяця, а іноді і до середини червня. Плодоношення ми фіксували у червні–липні, дозрівання та висипання насіння – у серпні.

Dactylorhiza sambucina та *Listera ovata* зростають не групами, а розкидано по 1–2 особини по всьому лучному схилу гори Гвізд.

У фітоценозах, що займають більш зволожені місця лучного схилу, зростають два червонокнижні види: *Gladiolus imbricatus* з родини Iridaceae та *Colchicum autumnale* з родини Colchicaceae. Їх зростання було нами зафіксоване тільки у двох ценопопуляціях: *Gladiolus imbricatus* – по 6–8 особин, а *Colchicum autumnale* – по 3–4 особини.

Слід відзначити, що рідкісний вид *Colchicum autumnale* має специфічний ритм розвитку. Цвіте він пізно восени, плодоносить наступної весни. Під час цвітіння рослини перебувають в безлистому стані. Оцвітина у квіток проста, віночкоподібна, шестипелюсткова, тичинок теж шість, маточка – одна. Дуже довга трубочка віночка має шестироздільний лійкоподібний відгин і зав'язь, яка захована глибоко в ґрунті. Тут також знаходяться і бульбоцибулини пізньоцвіту.

Фаза цвітіння *Colchicum autumnale* починається у другій декаді вересня, після осіннього сінокошу пасовищ, і триває до середини жовтня. В цей час цвіте незначна кількість рослин-медоносів і тому квітки *Colchicum autumnale* інтенсивно запилюються бджолами та джмелями. Згодом у ґрунті відбувається запліднення, а протягом п'яти осінньо-зимових місяців під землею формуються плоди. Весною на поверхні ґрунту спочатку розвиваються досить великі ланцето-лілійні листки з паралельним жилкуванням, пізніше видовжується стебло і виносить плід – тригніздну коробочку, в якій до середини літа досягає насіння.

Наші дослідження показали, що всі вище перелічені види, котрі зростають у ценопопуляціях на лучних схилах гори Гвізд, розмножуються насінням та вегетативно за допомогою бульбоцибулин; насіння поширюється міркекохорним способом.

Лісовий схил гори Гвізд не настільки цікавий у відношенні раритетного фіторізноманіття, як лучний. Рослинність тут представлена групою лісових оселищ, де поширені такі асоціації: *Carpineto-Abieto-Fagetum symphytosum*, *Carpineto-Abieto-Fagetum hederosum*, *Carpineto-Abieto-Fagetum allietosum ursinae*. В них домінують та співдомінують: *Hedera helix* L., *Asperula odorata* L., *Symphytum cordatum* Waldst. et Kit. ex Willd., *Luzula sylvatica* Gaudin., *Mercurialis perennis* L., *Salvia glutinosa* L., *Phlomis tuberosa* L., *Allium ursinum* L., *Asarum europaeum* L.

Ранньовесняні синузії в лісовому фітоценозі формують *Leucojum vernalis* L., *Galanthus nivalis* L., *Scilla bifolia* L., *Isopyrum thalictroides* L., *Dentaria glandulosa* Waldst. Et Kit. ex Willd., *Anemone nemorosa* L., *A. ranunculoides* L.

На початку квітня окремими осередками зустрічається рідкісний вид *Allium ursinum* (Liliaceae), цвітіння якого ми спостерігали з третьої декади квітня до середини травня, дозрівання плодів і насіння – у червні місяці. На жаль, даний вид нещадно винищується місцевим населенням. У квітні його листки зривають як харчову сировину для салатів, а у

травні – красиві запашні квітки продають у букетах. Це перешкоджає плодоношенню і насіннєвому розмноженню, тому розмножується *Allium ursinum*, в основному, цибулинами.

Дуже рідко у складі рослинності лісового схилу зустрічається червонокнижний вид *Lilium martagon* L. (ми відмітили її тільки в трьох місцях). Зростала вона невеликими групами по 3–4 особини на освітлених ділянках серед чагарників.

Лісовий масив гори Гвізд знаходиться дещо південніше від лучного. Тому тут, на світлих відкритих місцях та на узліссі, зрідка зустрічаються термофільні елементи лісової флори, такі як *Digitalis grandiflora* Mill., *Vincetoxicum hirundinaria* Medik., *Melittis melisophyllum* L., *Pyrethrum corymbosum* (L.) Scop., *Sedum hispanicum* L., *Clematis recta* L. Вважаємо, що поширення цих видів на території дослідження є західною межею їхнього ареалу.

Досліджувані рідкісні види в період цвітіння створюють на лучному схилі кремово-бордово-бузковий аспект, привертаючи увагу туристів, які зривають квітучі рослини на букети, а також викопують бульбоцибулини для декоративного озеленення. У лісовому фітоценозі винищують ранньовесняні види у фазі цвітіння. Немалої шкоди цій ділянці завдає розбудова на прилеглих до неї територіях відпочинкових баз і закладів громадського харчування. Тому бажано віднести її до природоохоронних об'єктів місцевого значення і проводити моніторинг за поширенням та відновленням рослин.

Визначник рослин Українських Карпат / ред. В. І. Чопик. Київ : Наук. думка, 1977. 453 с.

Геоботаніка: методичні аспекти досліджень : навчальний посібник / [Якубенко Б.С., Попович С.Ю., Устименко П.М. та ін.]. Київ : Ліра-К, 2018. 316 с.

Григора І. М., Соломаха В. А. Основи фітоценології. Київ : Фітосоціоцентр, 2000. 240 с.

Рекомендує до друку

В.В. Шаповал